

доктрини державного суверенітету в сторону його істотного ослаблення, а також про значне поширення теорій «правового плюралізму», відповідно до яких правова система держави зовсім не має монополії і навіть пріоритету в суспільстві, а поряд з нею можуть існувати і діяти правові системи в рамках окремих соціальних груп, які не мають офіційного визнання.

Практичне переломлення класичних концепцій в теорії тлумачення права може виражатися, наприклад, в тому, що тлумачення розглядається не як пошук істинного сенсу, який закладений в юридичному тексті, а як його довільне конструювання відповідно до тих чи інших поточних соціальних і політичних потреб.

Таким чином, тлумачення права виникає як своєрідна відповідь людської культури на історичні виклики і надалі еволюціонує в залежності від соціально-політичних і ідейних умов суспільного розвитку, що змінюються.

Андрій САМІЛО,

к.ю.н., доцент,

начальник кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту

Львівського державного університету

безпеки життєдіяльності,

полковник служби цивільного захисту

Валерій ШИШКО,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри теорії права,

конституційного та приватного права

Львівського державного університету

внутрішніх справ

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Загальновідомо, що воєнний стан є екстремальним контекстом, в якому суспільство стикається з різними викликами щодо збереження порядку, правопорядку та збереження основних прав і свобод громадян. У цьому контексті філософія права набуває особливого значення, оскільки вона визначає основні принципи та цінності, які повинні лежати в основі правової системи в умовах воєнного конфлікту.

Верховенство права визначається як принцип, за яким кожна особа, установа чи орган держави, підпорядковується діючим законам. В умовах воєнного стану цей принцип стає ключовим для збереження суспільного порядку та гарантує захист прав і свобод громадян у найважчих обставинах.

Важливо визначити, що поняття верховенства права не обмежується лише національним законодавством, але також охоплює міжнародні норми та конвенції, що регулюють поведінку у воєнних конфліктах. Сучасні філософські підходи до верховенства права в умовах воєнного стану розглядають його взаємодію з принципами гуманітарного права, міжнародного гуманітарного права та прав людини.

Один із ключових аспектів, який потрібно розглядати у контексті верховенства права в умовах воєнного стану, – це баланс між необхідністю забезпечення безпеки суспільства та збереженням основних прав і свобод. Сучасні конфлікти часто ставлять під загрозу норми міжнародного гуманітарного права, та вирішення цього конфлікту вимагає глибокого філософського аналізу.

Особлива увага повинна бути приділена ролі державної влади та її повноважень у контексті воєнного стану. В ідеалі, верховенство права повинно функціонувати як гарантія від надмірної влади та порушень прав громадян. Однак умови воєнного стану можуть створювати небезпеку перетворення влади у диктатуру, порушення прав людини та загрозу гуманітарній ситуації.

Військовий стан хоча і може бути введений з метою забезпечення національної безпеки та реагування на надзвичайні ситуації, часто порушує принцип верховенства права, який є основою правової системи в нормальних умовах. Вважаємо, що порушення принципу верховенства права може проявлятися у наступних аспектах.

Обмеження основних прав і свобод. Умови військового стану можуть призвести до обмеження основних прав і свобод громадян, таких як свобода слова, свобода пересування, право на збори, право на справедливий суд, та інші. Деякі обмеження можуть бути введені як тимчасова необхідна міра для забезпечення безпеки, але їх реалізація повинна бути обґрунтованою та відповідати принципам міжнародного гуманітарного права.

Надмірне використання влади. Військовий стан може сприяти зловживанню владою силовими структурами держави. Це може включати безпідставні арешти, тиск на опозиційні групи та обмеження прав громадян на участь у політичних процесах. Таке надмірне використання влади суперечить принципу верховенства права, який передбачає обмеження влади на основі закону.

Зменшення ролі парламенту в контролі за виконавчою владою. У умовах військового стану збільшуються повноваження виконавчої вертикалі за рахунок зменшення ролі парламенту в контролі та нагляді. Це призводить до відсутності ефективної системи контролю над діяльністю влади та створює умови для корупції та зловживання владою.

Затримка або скасування виборів. В умовах військового стану може бути прийнято рішення затримати або скасувати плановані вибори, що обмежує право громадян на участь у демократичному процесі, а також ставить під сумнів легітимність виборних органів та посад після спливу конституційного

терміну їх повноважень.

Підвищення рівня цензури. Умови військового стану можуть призводити до підвищення рівня цензури, обмеження свободи преси та інших видів вираження громадянської позиції.

Неадекватність правових гарантій. Умови військового стану можуть призвести до зниження рівня правових гарантій для громадян. Наприклад, може бути обмежено доступ до суду або надання адекватного захисту від неправомірних арештів. Це порушує принцип верховенства права, який передбачає рівність перед законом і доступність судочинства.

Невідповідність міжнародним стандартам. У військових умовах, де влада може мати тенденцію концентруватися в руках військового командування, може виникнути ситуація, коли дії не відповідають міжнародним стандартам прав людини та міжнародного гуманітарного права. Це порушує принцип верховенства права на міжнародному рівні.

Загально кажучи, порушення принципу верховенства права в умовах військового стану вимагає ретельного аналізу та виваження необхідності обмеження прав і свобод в контексті безпеки та забезпечення того, щоб такі обмеження були обґрунтованими, тимчасовими і відповідали міжнародним правовим стандартам.

З погляду філософії права, важливо розглядати верховенство права в умовах воєнного стану як принцип, який не тільки обмежує владу, але й сприяє побудові стійкої та справедливої правової системи. Використання принципів права під час воєнних конфліктів може визначати майбутнє суспільства та його здатність відновити правовий порядок після завершення воєнного стану.

У підсумку, філософські аспекти верховенства права в умовах воєнного стану вимагають ретельного аналізу та розгляду різних підходів до забезпечення балансу між потребами суспільства та збереженням основних прав і свобод громадян. Такий підхід сприяє розвитку стійких та ефективних правових механізмів у контексті воєнного конфлікту.

---

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

2. Стаднік І. В., Буравська А. А., Верховенство права в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. №9/2022. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/15.pdf.

3. Ірха Ю. Б. Дотримання верховенства права та прав і свобод людини в умовах війни в Україні: проблеми теорії та практики. *Інформація і право*. № 3(46)/2023. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/287088>.

4. Лубинець Д. Доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf>.